

vaksi myönnetystä tilanteesta, viittaa harmonian puuttumiseen kauneuden havaitsemisen ja elämän itsensä muodostaman suuremman arvon välillä”. (s. 124)

Soveltava estetiikka

Näiden kolmen kirjoittajan (Carlson, Hepburn, Foster) harteilla lepää kirjan filosofinen anti. Osa teksteistä lähenee runollista, omia luontokokemuksia kuvailevaa tyyliä. Tätä kai voisi kutsua ympäristöesteettiseksi diskurssiksi, johon teoria kohdistuu. Tällaiset kirjalliset lähteet ovat materiaalina esteettiselle tutkimukselle. Esteettisten ympäristökokemusten kartoitus on välttämätöntä, jotta uusi teoria saisi perustan. Tällaisia kuvailevia, luonnonestetiikan klassikoita ovat muun muassa **Henry Thoreau** *Elämä metsässä* sekä **I. K. Inhan** luontomuistiinpanot. Näissä teksteissä paljastuvat luontokokemuksen herkäät vivahteet. Liian usein ihmettely kuitenkin kohdistuu varsin populistisesti, ”turistin silmällä” luonnon yksittäisiin ihmeisiin, kuten vesiputouksiin ja suuriin maamerkkeihin.

Sepänmaan mukaan pelkkä ympäristöesteettinen teoria ei riitä, vaan tarvitaan ohjelmaanjulistuksia ja soveltaavuutta. Esteetikko voisi akateemisen tutkimuksen lisäksi siis toimia käytännön ympäristöpoliittisessa päätöksenteossa yhtenä osapuolena teoreettisen tietämyksensä turvin. Sepänmaa on luonnehtinut soveltavaa estetiikkaa tarkemmin *Synteessissä* (3/1992). Tämän pohdinnan voi nähdä rivien välissä myös tässä uudessa antologiassa. Selkeämpää olisi kuitenkin ollut jakaa kirjan sisältö kahteen osaan — teoriaksi ja sovellukseksi. Näin olisivat tulleet esiin perustelut sille, miksi juuri esteetikoilla on käytännön pätevyys alalla, jonka teoria on hyvin nuorta.

Mika Saavalainen

n & n

KULTTUURIMATKA MODERNIIN

Mikko Lehtonen, *Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600-1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa..* Vastapaino, Tampere 1994.

Istuin keittiössä ja pitelin käsissäni **Mikko Lehtosen** väitöskirjaa. Nelivuotias poikani halusi pallotella. Tuumasta toimeen, heittelimme ja saimme aika usein kiinni. ”Me ollaan taiteilijoita”, hän sanoi.

11-vuotias poikani kertoi katselleensa

skeittailua. Laudalla oppii tekemään yhä monimutkaisempia asioita. ”Se on kuin taide.”

Lapsilla oli esi- tai jälkimoderni puhe-tapa: he eivät tehneet eroa taiteen ja taidon välille. He eivät vielä erotelleet näillä sanoilla kahta toisistaan poikkeavaa, jopa vastakkaiseksi käsitettyä toimintaa. Kun erottelu syntyy, heidän käyttämänsä sanat ovat saaneet modernin sisällön. Sen jälkeen tätä kahtiajakoa voi uudelleen purkaa esimerkiksi lukemalla *Kykloopin ja kojootin* tai lähtemällä sirkuksen mukaan. Myös sirkuksen maailmassa taiteilija, artisti, on esiintyvä taitaja, ikäkaudesta riippumatta; korkeakulttuurinen käsite-erottelu ei päde. Korkea- ja populaarikulttuurin erottelu on kuitenkin pitänyt huolen siitä, että tällainen taiteen ja taidon erottelemattomuus ei uhkaa korkeakulttuurista jakoa: itse erottelun puuttuminen toimii jaon merkinä.

Kun korkea- ja populaarikulttuurin raja ylimalkaan liukenee jälkimodernissa, myös taidon ja taiteen vastakohta kyseenalaistuu. Tämä vastakohta on yksi niistä ”moderneista dualismeista”, joiden syntyä, vaikutuksia ja purkamishankkeita käsitellään kirjan eri luvuissa.

*

Mikko Lehtosen tutkimus ei kavahda ajan eikä materiaalin paljoutta. Se lähtee selvittämään modernin subjektin syntyä 1500- ja 1600-lukujen taitteessa sekä niitä subjektin ja objektin vastakohtaisuuteen perustuvia kulttuuri- ja kirjallisuuskäsitteitä, jotka kiteytyvät 1700- ja 1800-luvun vaihteessa. Tätä vaihetta analysoidaan **Wordsworthin** ja **Coleridgen** kautta. **Mihail Bahtin**, **Roland Barthes** ja **Raymond Williams** edustavat 1900-luvulla syntyneitä, moderneja dualismeja purkavaa vasta-ajattelua, jonka nähdään johtavan ja tiivistyvän kulttuurintutkimukseksi (*cultural studies*) kutsuttuun orientaatioon.

*

Modernin aikakauden peruskäsitteitä selvitetään diskurssiteorian jäsentämisen käsitehistorian avulla. Diskurssit ymmärretään, viittauksin **Stuart Halliin** ja **Michel Foucault'hon**, kielenkäytön alueiksi, jotka mahdollistavat todellisuuden tietynlaisen esittämisen.

Moderni kulttuuri kuvataan erilaisten vastakohtaparien muodostamaksi superdiskurssiksi. Yksi näistä jakautumisista on sivilisaatio/kulttuuri, jossa kulttuuri on rajattu henkisyyden, sisäisyyden ja luovuuden, sivilisaatio taas aineellisen kehityksen, tapojen ulkoisen hienostumisen ja mekaanisuuden alueeksi. Taidon ja taiteen sekä tiedon ja mielikuvituksen erottelu seuraa samaa analogiaa. Taiteesta tuli luovuuden, nerouden, sisäisyyden ilmaisuun aluetta; käytännöllisempien taitojen harjoittajat erotettiin artisteista artisaaneiksi, käsitöläisiksi. 1800-luvulla ei tarvinnut

enää puhua erikseen kaunotaiteista (*beaux arts, fine arts*), sillä kaikki taiteeksi sanottu oli nyt kaunoa.

Modernin diskurssin muotoutuessa myös tiedon käsite kapeutui faktan ja fiktion tarkassa erottelussa. Faktat olivat varman havainnon kautta hallittavaa todellisuutta, niiden systemaattinen järjestely perusti modernin tieteen. Tiedon alan kapeutuminen tällä tavoin kavensi myös poissuljetun: subjektiivisuudesta tuli subjektiivisempaa, mielikuvituksesta kuvitellumpaa. Englannin, ranskan ja saksan kielissä sanojen *imagination* ja *Einbildung* kognitiiviset (esim. toiminnan suunnitteluun liittyvät) merkitykset alkoivat heiketä ja fantisoimien, ”tuottavan kuvittelun”, luovan sisäisyyden mielteet tulivat etualalle.

Lehtosen käsitehistoriallinen analyysi on siis jotain muuta kuin sanojen merkitysten muutosten filologista tarkastelua. Diskursseja — laajimmin koko ”modernin diskurssia” — lähestytään koko inhimillisen tietoisuuden muutoksia kuvaavan ’historiallisen semantiikan’ näkökulmasta. Menetelmällisesti tämä tarkoittaa, että tutkitaan toisiinsa liittyvien ydinsanojen muuttuvia merkitysrajoja. Katse ohjataan kokonaisuuteen, joka paljastuu kahtiajaon dynamiikan analyysista: kun tosiallisuus työntää sivuun kuvittelun, ’imaginatiiviset teokset’ vastaavasti esittäytyvät jossakin syvällisemmässä, sisäisessä mielessä totuudellisemmiksi kuin faktuaaliset teokset konsanaan. Vaikka poissulkevuus näyttää absoluuttiselta, Lehtonen huomauttaa, se itse asiassa on komplementaarista, täydentävää — vastakohtat edellyttävät toisiaan.

Tutkimuksen eettisenä tarkoituksena onkin oikaista harottava katse kohdistamalla se itse sanojen ’vinouteen’ (termi on **Tuomari Nurmiolta**), niiden muuttuviin semanttisiin rajoihin, historialliseen liikehdintään. Näin tulevat näkyviin ne diskursiiviset tihentymät ja siirtymät, joissa tietoisuus muodostuu ja jotka määrittävät kulloisiakin vallitsevia, jäänneenomaisia ja esiin pyrkiviä ajatusmuotoja.

Kaikki edellä mainitut kahtiajaot ovat vaikuttaneet modernien länsimaisten yhteiskuntien arkiajatteluun saakka. Lisäksi tutkimuksessa käsitellään tietoteorian ja estetiikan sekä subjektin ja objektin binarismeja, jotka ovat puhtaammin teoreettista ja akateemista kalustoa. Tietoteorian synty jäljitetään diskursiiviseen mullistukseen, jossa ihminen joutui itsensä subjektiksi ja luonnosta tuli hänen objektinsa. Ei niin, että ihminen kuinka ollakaan löysi autonomisuutensa, täysikasvuisuutensa ja humanismin, vaan negatiivista tietä keskiaikaisen ontologian murtuessa.

Skolastiikassa ”subjektiivinen oli sitä, mitä oliot ovat itsessään (subjektiivis-tanssina), objektiivinen taas sitä, miten oliot näyttävät tietoisuudelle”. Maailmankaikkeus kuvattiin yhtenäiseksi, keskinäisten riippuvuuksien määrittä-mäksi organismiksi, joka määräitti myös ihmistä. Kun tämä jumalallinen takaus raukesi, oli ihmisen löydettävä sekä

omaa itseään että objekteja koskeva varmuus itsestään. Niin katosi se esimoderni suurpiirteisyyttä, jonka ansiosta luonnontutkija saattoi vielä 1500-luvulla käsitellä samassa diskurssissa käärmeitä ja lohikäärmeitä, kertoa niiden anatomiasta, metsästämisestä, allegorisista käyttötavoista, 'todellisista' ja 'tarunomaisista' asuinpaikoista ja lihan keittotavoista. Tieto jakautui ontologisesti (postmodernismin esimodernisuus, **Borges!**) eikä ongelmallistunut epistemologisesti.

Kun tieto 1600-luvulla syntyvässä tietoteoreettisessa diskurssissa sitten asettui subjektin varaan, syntyi kysymys todellisuuden oikeasta representaatiosta. Semioottisesti asian voi ilmaista niin (Foucault), että analogian ja vastaavuuksien periaatteen purkaututtua jouduttiin etsimään merkin ja sen viittauskohteen (tarkemmin: merkitsijän, merkityn ja viittauskohteen) suhdetta. Siirtymävaiheen tunnettuja ilmentymiä olivat Hamlet (sanoja, sanoja), joka hullua teeskennellessään — *subjektiivisesti* — näki pilvissä erilaisia olentoja, ja Don Quijote, joka myös tuotti näkemästään kaikenlaista mutta myös kirjaimellisesti törmäili merkitsijöiden realiteettiin. **Descartesin** esittämä mittaan, järjestykseen ja laskemiseen perustuva *mathesis universalis* oli törmäilyjen estämiseen tarkoitettua analogiaperiaatteen kritiikkiä. "Kartesiolaaisessa perspektivismissä" ihminen oppi tutkimaan ja hallitsemaan itseään, etäännyttämään itseään. Lehtonen selvittää tätä prosessia myös **Norbert Elias**in sivilisaatioteorian avulla.

Näin myös ihmisruumiista tuli inhimillisen tietoisuuden objekti; voi sanoa niinkin, että henki pelastautui taivaista ihmiseen itseensä, muuttuakseen 'mieheksi' ja jakaakseen ihmisen. Uusi kapeatunut tiedonkäsitys, jota jo ennen Descartesia edusti **Baconin** "selvä ja rationaalinen ajattelu", merkitsi tiedon esteiden raivaamista ja sitä tietä valtaa todellisuuteen. Tiedosta tuli "valkoisen miehen taakka", yhdistääkseni Baconia ja **Kiplingiä**, ja sitä alettiin jakaa laivoilla muualle.

Vaikka Lehtonen käsittelee tietoteorian syntyä erikseen, hän näkee subjektin ja objektin jakautuman pohjaavan kaikki muut kahtiajaot. Joskus syntyy suorastaan vaikutelma jostakin käsitteellisestä tosiolevasta, ikään kuin tämän jako — ja siis moderni subjekti — ei olisi syntynyt episteemisen murroksen vaikutuksena. Koska kyseisessä käsitteparissa liikutaan myös muita korkeammalla abstraktiotasolla, se sopii muiden vastakohtien analyysiin ja vaikuttaa niitä loogisesti edeltävältä.

Estetiikka oli unohtua. Tietoteoreettinen ajattelu esitetäänkin sen historiallisena ja käsitteellisenä ehtona. Se luo subjektin, joka kykenee tutkimaan omaa rakentumistaan, ottamaan rationaaliseen tarkasteluun myös aistimellisuutensa — ne 'toissijaiset' ominaisuudet, joiden ei ajateltu kuuluvan olioihin itseensä vaan subjektin tietoisuuteen. Laskiessaan estetiikan perustaa 1700-luvun puolivälissä Baumgarten määrit-

telikin "tiedetyt oliot" logiikan ilmentämän "korkeamman kyvyn" kohteiksi, kun taas estetiikassa piti "alemmman kyvyn" avulla tiedettävän "havaittuja olioita". "Logiikan sisaren" tehtäväksi jäi saattaa elämän koreus järjen piiriin.

*

Tutkittuaan näiden perusjakojen muotoutumista luvussa "Kykkoon synty" Lehtonen siirtyi otsikolla "Kykkoon ja hänen patsaansa" analysoimaan Wordsworthin ja Coleridgen kokoelman *Lyrical Ballads* esipuheen eri versioita ja Coleridgen elämäkertaa *Biographia Literaria*. Tekstit ovat vaikuttaneet keskeisesti modernin kirjallisuuskäsityksen syntyyn. Mielenkiintoisella tavalla niistä näytetään muutos, jossa esipuheen ensimmäisen version "radikaali holistinen ohjelma" väistyy myöhempien "konservatiivisten ja dualististen" painotusten tieltä.

Ohjelmallisena pyrkimyksenä oli aluksi ajattelun ja tunteen ykseys; luonnollinen tunteminen ja luonnon kieli asetettiin vastakohtaksi sivilisaation tuottamalle keinotekoiselle kiihotukselle. Irtautuminen moderneista dualismeista ei kuitenkaan lopulta onnistu, ja Lehtonen tasoiittaa luopumiselle tietä jo ensimmäisen version ristiriitaisuuksista. Wordsworth antaa runomitalle siviloivan tehtävän, kun se estää liikutusta menemästä "yli sopivien rajojensa". Ja vaikka "luonnon kieli" nähtiin yhteiseksi ja yhdistäväksi, sitä samalla pidettiin välineenä, joka läpinäkyvästi välittää puhtaan kokemuksen. Kirjoittajat eivät siis onnistuneet välttämään modernia käsitystä kielestä representaation välineenä, jolloin kielen oma sosiaalisuus tuli sivuutetuksi. Käsitteistä merkityksestä sai autoritaarisia sävyjä: lukijan tuli alistua tekijän intentionille, ja sekä tekijä että lukija alistuivat mielellään runomitan välittämälle traditiolle. Coleridgen myöhemmissä käsityksissä korostui sitten voimakkaasti esteettisesti kontemploiva "kartesiolaainen subjekti", hierarkkinen kulttuurikäsite ja kulttuuri julkisuudesta irronneena yksityisenä sfäärinä. Imaginaatiosta tuli "(maskuliinisen) itsekkyyden väline", ja kirjallisuus ja koko kulttuuri saivat ideaalisen, apraktisen luonteen. Tähän liittyikin, kuten Lehtonen toisaalla teesinomaisesti tiivistää, moderni ja kirjallisuustieteessä itsestäänselväksi muodostunut käsite kirjallisuudesta kaunokirjallisuutena, joka "on muusta kirjoittamisesta laadullisesti eroavaa, yksilöllisten tekijöidensä havaintojen ja maailmankuvan, heidän subjektiveittinsa imaginatiivista ilmaisu".

Lehtonen seuraa sitten Coleridgen kulttuurikäsitteiden kanonisoitumista **J.S. Millin** esseessä "On Coleridge"; ajattelutavan vaikutuksia 1900-luvulla tarkastellaan **Wellekin** ja **Warrenin** teoksesta *Kirjallisuus ja sen teoria*.

*

'Wellekin ja Warrenin' nähdään edusta-

van paradigmaattisesti edelleen vaikuttavaa kulttuuri- ja kirjallisuuskäsitystä. Sitä vastaan asetetaan "Nomadin tulos" oman vuosisatamme mittaan voimistuneet kriittiset äänet. Kertomuksen loppu, ellei jopa uuden alku, on käsillä: "So let us not talk falsely now, the hour is getting late", **Bob Dylan** tarjoaa motoksi.

Modernin ylittävästä vastatraditiosta käsitellään ensin erikseen Mihail Bahtinia, Roland Barthesia ja Raymond Williamsia. Dialogisuus, tekstuaalisuus, materiaalisuuden ja symbolisen kietoutuminen kulttuurisissa käytännöissä olivat näkökulmia, joiden nähdään eri tavoin tuottaneen 'kulttuurintutkimuksen' alkuhistoriaa. Williamsia Lehtonen on tutkinut laajemminkin (*Kirjallisuuden kategoriasta kirjoittamisen käytäntöihin*, *Raymond Williamsin kulttuuriteoreettisesti pohjattu kirjallisuusteoria*, Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen julkaisuja 22, Tampere 1989), ja tämän 'historiallinen merkitysoppi' on selvästi ollut keskeinen inspiraation lähde.

Kulttuurintutkimus on päästämässä meitä irti modernista. Se kytketään jälkiteolliseen ja postmoderniin maailmaan; se nähdään läheisessä yhteydessä feminismiin. Luku "Kulttuurintutkimus: kykkoon nomadiin", joka lähes päättää esityksen, on hieman eri muodossa ilmestynyt tämän lehden ykkösnumerossa. Paitsi että se on kertomuksen pääte-piste, se osoittaa samalla tutkijan oman aseman — sen näkökulman, josta käsillä oleva kirja on kirjoitettu. Se on sitä "diskursiivista kamppailua", johon kirjoittaja haluaa tutkijanakin osallistua.

Modernisuuden kriisi on kulttuurintutkimuksen lähtökohta; tällainen tutkimus on siis modernistumisen kriittistä tutkimista. Jälkimoderneihin asetelmiin liittyen se kyseenalaistaa vakiintuneita jaotteluja, kuten korkea- ja massakulttuurin, akateemisen ja ei-akateemisen, eri tieteenalojen väliset erottelut. Erottelujen purkaminen ei kuitenkaan merkitse kuvitelmia omasta universaalisuudesta; päinvastoin, kuten lainaus Stuart Hallilta osoittaa: "Me puhumme aina joltakin paikalta (...). Ei ole mitään yleispätevästi hallitsevaa totuutta, jota voisi lähestyä yleisellä tasolla ja joka antaisi takeet jonkin kulttuuriarvon ajattomuudesta." Sijoittuneisuus merkitsee "arbitraarista sulkeumaa", tilanteeseen kiinnittymistä — muuten ei voi olla politiikkaa (myöskään kulttuurin) "selviytymisen ohjelmalla". Ulkopuolelle asettuminen sulkisi autoritaarisesti koko yrityksen. Niinpä Mikko Lehtonen määrittelee kulttuurintutkijan *nomadiksi*, joka on jättänyt modernin *kykkoon* tuijottamaan patsaitaan ja liikkuu itse, sijoittuneisuudestaan tietoisena, samalla alueella jota tutkii.

*

Kirja siis sisältää sekä kriittisen historiallisen käsitteanalyysin että vanhasta (modernista) irtautuvien strategioiden esittelyä; siitä näkyy myös tutkijan itsensä sijoittuminen näihin yhteyksiin.

Donna Harawayn termein tavoitteena on uusi rationaalisuus ja uusi objektiivisuus, jossa subjekti ei etsi omaa identiteettiään vaan osittaista yhteyttä toisiin.

Tutkimuksella on kertomuksen muoto, kuten tekijä huomauttaa. Kertomuksen perusasetelma on kuvattu nelikenttään, jossa tietävänä subjektina ja tiedettynä objektina ovat modernissa (kartesiolaisen perspektivismin) vaiheessa syklooppi ja sen katseen jäykistämä kohde, patsas. Haastajakategorioina ovat sitten nomadi ja kojootti. Kojootti on hopien ja navajoiden tarustossa petkuttaja, joka voi näyttäytyä eri hahmoissa. Nomadi, toisin kuin syklooppi, voi saada käsityksen sellaisestakin kohteesta. Kojootti on jälkimoderni maailma, joka edellyttää uudenlaista tutkijaa.

Lehtonen tähdentää, että kertomus on kesken, koska haastajat ovat vielä alkyssä. Kertomuksen yleinen muoto on kuitenkin varsin suoralinjainen, ja se on analyysin kannalta ongelmallista. Kirjoittaja ennakoii näitä ongelmia toteamalla, kovin aseistariisuvasti, että koska hän tietää toimineensa tiettyjen lähtökohtien ja asettamusten varassa, hän myös tietää esityksensä kertomusluonteen. Kertomus luo yhden mahdollisen järjestyksen aineistoon; lukijaa kehoitetaan myös tarkkaamaan yleistyksen astetta ja abstraktioiden tasoa. Monien tärkeiden seikkojen huomauteetaan jäävän välttämättä esityksen ulkopuolelle, myös sellaisten joita ei voi kuvata modernien kahtiajakojen avulla. Kirjoittaja siis näyttää perustelevan kertomuksen tiukkaa aktanttirakennetta määrittelemällä sen jälkimoderniin tyyliin 'pieneksi kertomukseksi', joka on selvillä konstruktioolunteeestaan eikä pyri totalisoimaan.

Pulma on siinä, että asia kuitenkin on niin mahdollittoman iso. Kertomuskaan ei voi olla olematta, vaikka muuta väitetäisiin. 'Sijoittuneen' tutkijan suhde kieleen ja reaali maailmaan estää myös vetoamisen äärimmäiseen konstruktivismiin. Vaikuttaa ehkä halvalta sanoa, että vastustetut dualistiset rakenteet toistuvat modernin ja sen kulttuurintutkimuksellisten vaihtoehtojen vastakohdassa — onhan itse näiden vaihtoehtojen rakenne kuitenkin toinen. Kirjan nimessäkin ei ole vastakkain kahta subjektikategoriaa, vaan moderni subjekti (syklooppi) ja jälkimoderni objekti (kojootti). Nomadi ilmaantuu tähän kohtaukseen; se osallistuu kojoottiin uudella tavalla 'objektiivisesti' eikä objektiivoi sitä etäännyttävästi kuten syklooppi patsaan.

Tästä huolimatta argumentointi modernia vastaan on dualistisesti yksinkertaistavaa. Tällöin ei kysytty, olisiko modernien ja siitä irtautuvien kategorioiden välilläkin sellaista limittymistä, jota tässä esityksessä nähdään vain jälkimodernien 'haastajakategorioiden' suhteessa. On kuitenkin aiheellista kysyä, onko reagointi modernia vastaan kenties jollakin tavalla konstitutiivisessa suhteessa itse moderniin — eli olisiko Mikko Lehtonen haaste modernille jollakin tavalla itsekin moderni. Yleisemmin tämä tarkoittaa kysymystä, onko

modernin ja postmodernin suhdetta luonnehdittava murrokseksi vai kokokseksi, ja millä tavoin. Tätä ratkaisevaa kysymystä Lehtonen ei käsittele (se että muutoksen todetaan olevan kesken, on eri asia); sen sijaan hän implikoi katkoksen määrittelemällä koko modernin diskurssin syklooppiseksi.

Kirjoittaja huomauttaa, että tutkimuksen pääpaino on modernisuudessa historiallisen periodisoinnin kategoriana ja tietynlaisena yhteiskunnallisena kokemuksena — puheena olevat dualismit tiivistävät historiallista kokemusta ja auttavat luonnehtimaan aikakautta. Vähemmälle huomiolle, kuten myös todetaan, jää moderni *projekti*. Projekti liittyy aikaan, ja modernin aikakäsityksen suhdetta tutkittuihin käsitteisiin ei analysoida. Sen vuoksi modernin sisäisiä murroksia silotellaan. Kertomus modernin ja jälkimodernin vastakohdasta tulee liian skemaattiseksi, kun ei tuoda esiin ratkaisevaa eroa 1600-luvun rationalistisen subjektikäsitteen ja romantiikassa syntyvän 'syvän', *kokemuksellisen* subjektin välillä. Foucault näkee juuri jälkimmäisessä modernin ('ihmisen', osana uutta, vertikaalista ajan ja historian käsitystä) synnyin. 1600-luvun klassisen episteemin Foucault näkee tuottavan ilmiöiden horisontaalista taulukointia, jossa modernia subjektia nimenomaan ei näy. Foucault'n esittämä katkos yksinkertaistaa omalla tavallaan — on outoa kieltäytyä nimeämästä rationaalisen subjektin syntyä modernin aikakauden tapahtumaksi. Tämä subjekti on kuitenkin vain tiedon varmuuden periaate; kokemuksellinen subjekti on hyvin erilainen olio, moderni sekä. (Voi miettiä, kuinka **Hegelin** ajatus kypsän persoonan alistumisesta auktoriteetille on yritys näittää nämä kaksi.)

On myös oireellista, että Hegeliä ei käsitellä, kuten ei muutenkaan *välittymisen* kategorialta, joka kuitenkin tärkeällä tavalla luonnehtii modernia. Tutkimus korostaa modernin ajattelun transsendentaalista ja analyttistä puolta (**Kant**) synteettisen kustannuksella. *Vermittlung* ja *Aufhebung* ovat nostattaneet paljon vitsejä ja vihaisuutta, mutta modernin diskurssissa ne nimenomaan saattavat liikkeeseen ne kahtiajaot, joiden ehdottoman jäykkyyden ja staattisuuden samaisessa (tai ehkä ei lopulta niinkään samaisessa) diskurssissa Lehtonen tahtoo osoittaa. Välittyminen tuo mukanaan ajallisen dialektiikan; sikäli kuin marxismi on aineksena kulttuurintutkimuksessa (mitä marxismille siinä tapahtuu, on toinen juttu), tämä sanattomuus on yllättävä. Vaikka kantilaisin kategorioiden saadaan aina aikaan parempi polemiikki, yliannos polemiikkia ei ole analyysille hyväksi.

Modernin projektiin tai valistuksen dialektiikkaan liittyvät kysymykset torjutaan silloinkin, kun ne esiintyvät omassa tekstissä. Tämä näkyy erityisen selvästi **Marx&Engels** -sitaatin käsitteilyssä sivulla 19. Puheena ovat kapitalismiin liittyvät mullistukset tuotannossa, jotka saavat aikaan traditionaalisten

arvojen liestymistä, kaiken "säätyperäisen ja pysyvän" katoamisen. Sen vaikutuksesta ihmisten on lopulta pakko tarkastella "keskinäisiä suhteitaan avoimin silmin". Lehtonen ei kiinnitä huomiota siihen, että kirjoittajat näkevät tässä muutoksessa myös (tietenkin risiiritäisiä) demystifioivia vaikutuksia; sen sijaan modernin "purkava ja hajottava työ" de-dialektisoidaan "jakautumiin ja halkeamiin", staattisiin dualismeihin, jotka eivät voi olla muuta kuin mystifioivia. Sen vuoksi huomio ohjautuu pois myös siitä kirjoittajien korostamasta modernisaation kaksinaisuudesta, jonka toinen puoli on ihmisen kaikinpuolisten kykyjen ja mahdollisuuksien kehittymistä edistävän prosessin avautuminen, toinen taas prosessin kapitalistisen luonteen tuottama, ihmisten mahdollisuuksia tyypistävä tavaramuotoistuminen. Tämä on tietenkin kulttuurintutkimuksen moderni sauma.

Keith Tester on kirjassaan *The life and times of post-modernity* (1993) kuvannut rajojen ja avoimuuden, reifikaation ja reflektion, varmuuden ja tiedon(!) dialektiikkaa modernissa. Tähän tarkoitukseen siitä voi johtaa ajatuksen binaarisen vastakohdan ja differenssin eroa. Lehtonen, ainakin modernia analysoidessaan, samastaa ne: erot ovat dualistisia. Tämä on kuitenkin vain yksi aspekti modernista. Välytyskategorioiden ja ennen kaikkea modernin epävarmuuden ja *reflektion* huomiotta jättäminen tekee näkymättömiksi ne muutokset, joissa binaarioppositiot modernin itsensä kullussa ongelmallistuvat ja purkautuvat. Syklooppi ja nomadi ovat osa modernia rajan ja avoimien mahdollisuuksien dialektiikkaa, tässä tapauksessa jälkimoderniksi nimetyssä kontekstissa.

Purkautuminen voi saada monenlaisia muotoja, myös jälkimodernissa. Modernisuuden kaksijakoisen tarkastelun vuoksi tämäkin yhtenäistyy oudosti, lähes samastuu kulttuurintutkimuksen näkökulmiin. Mutta esimerkiksi Raymond Williamsin kulttuurimateriaalismin ja barthesilaisen subjektin hajottamisen välillä on tavaton ero. Barthesin *Mythologies* on kulttuurintutkimuksen perusteoksia, ja Barthesia käsittelevässä luvussa on otettu esiin monia subjektin ja kieleen liittyviä asioita, jotka ovat myös kulttuurintutkimuksellisesti tärkeitä. Mutta kun Barthes puhuu subjektista, "joka on tyhjä ilmaisutapahtuman ulkopuolella" ja "riittää pitämään kielen kasassa" eli "ottamaan siitä kaiken irti" (216), niin tämä kielellisyys on hyvin etäällä sosiaalisesta kielestä. Se on varmasti kaukana myös Wordsworthin tavoittelemasta aidosti kokevan subjektin läpinäkyvästä ilmaisuvälineestä; mutta sosiaalisen kielen subjekti ei ole tyhjä ilmaisutapahtuman ulkopuolella, eikä Barthes anna puhtaan kielellisen aktin subjektin kohdata tätä lausuman persoonallista ja sosiaalista subjektia. Pitäytyminen vain ilmaisuaktin subjektin (subjektin vailla substanssia, oravaan ilmaan koverrettuun) on Barthesin sanoin astumista sivuun, kuten hän

sanoo, kielten sodasta, Kielen “päivänkirkasta mystiikkaa” (**Musil**). Se on erityinen jälkimoderni muoto siitä kulttuurin tekstuaalisuudesta, jonka hajakeskiyys siirtymineen ja korvauksineen vastustaa palauttamista muihin rakenteisiin. Vaikka kulttuurintutkimus voi yrittää tarkastella tekstuaalista toimintaa *myös* representaationa (vrt. Hall-sitaatti, 238), subjekti ilmaisuaktin efektinä vetää itsensä pois sellaisesta yhteydestä.

Tämä oli Lehtosen omasta tekstistä nouseva esimerkki. Yleisesti: jos kulttuurintutkimus määrittellään hänen tapansa jälkimoderniksi, se rajautuu irti monista jälkimodernin piirteistä, joihin sen suhde lieenee yhtä poleeminen kuin modernin dualismeihin. Kulttuurintutkimus simulaationa? Jälkimodernin ambivalenssia ei myöskään kulttuurintutkimus voi välttää.

Vaikka minulla ei ole mitään kertomusmuotoa vastaan, siksikään että sitä ei voi välttää, se pitäisi mielestäni nähdä tutkimuksessa hieman kuin **Fredric**

Jamesonin ‘totaliteetti’, menetelmällisenä periaatteena, jonka esiin tulevia murtumia ei pidä sivuuttaa vaikka tietynlaisia aineistoa korostaisikin. Kertomuksen toteutumiseen olisi suhtauduttava varauksellisesti, sen varjoja ei saisi peittää.

Myös kulttuurintutkimus sijoittuisi toisin, jos panostettaisiin modernisuuden prosessinomaiseen aikakäsitykseen ja reflektiivisyyteen. Silloin se ei asetuisi kertaheitolla modernin ulkopuolelle, vaan heräisi kysymys sen suhteesta modernin eri aspekteihin ja myös — sen omassa kehityksessä — jälkimodernin eri muotoihin.

*

Mikko Lehtonen ei tutkimuksessaan tarkastele kirjallisuutta suhteessa johonkin valmiiseen kulttuuritaustaan ja sen muutoksiin. Hän selvittää keskeisin, vaikka rajallisin, valinnoin koko modernin kulttuurikäsitteellisen syntyä toisiinsa takertuvien käsitteellisten vastakohtai-

suuksien muodostumana. Samoissa puitteissa hän jäljittää modernia käsitystä kirjallisuudesta. Jos hän ei olisi häivyttänyt varjoja tämän keskeisen oivalluksen valoon, kertomuksesta olisi tullut moniulotteisempi ja todempi — esiin nostetun linjan katoamatta. Näin toteutettuna tutkimus linjaa näkyviin yhden olennaisen modernin aikakauden piirteen ja hahmottaa siitä poikkeavia jälkimoderneja, juuri tällä hetkellä muotoutuvia vaihtoehtoja.

Lehtosen työ tarjoaa tuiki tärkeän perspektiivin (*sic*) kulttuurin ja kirjallisuuden muutoksen ymmärtämiseen. Se virittää keskustelua kirjallisuudentutkimuksen institutionaalisesta asemasta ja luonteesta. Se on hyvä esimerkki siitä, kuinka nykyhetkisen kulttuurintutkimuksen intressistä voidaan tutkia historiaa. Se että se inspiroi myös kritiikkiin on varaus jatkokeskusteluun.

Erkki Vainikkala